

**İstisna Hali, Giorgio Agamben, Çev. K. Atakay, İstanbul:
Otonom Yayıncılık, 2006, 119 sayfa.**

Giorgio Agamben, *İstisna Hali* adlı kitabını ABD başkanlarından George W. Bush'un emriyle Irak'ın işgal edilmesinden sonra yazar. Agamben Irak'ın işgalinden yola çıkarak Batı siyasal pratiğinde demokrasi ile totalitarizm arasındaki ince çizginin, Antik Yunan'dan Roma İmparatorluğu'na oradan da Nazizme ve günümüze değin uzanan tarihsel gelişiminin izlerini sürer. Kitap temelde "siyasal olarak hareket etmek ne demektir?" sorusunu ele almaktadır. Agamben bu soruya "kamu hukuku" ile "siyasal olgu" ve "hukuk düzeni" ile "yaşam" arasındaki ara bölgeyi inceleyerek yanıt bulmaya çalışır.

410 Agamben istisna halini; siyasal belirsizlik veya nedeni ne olursa olsun bir kriz durumunda, siyasal düzenin devamının sağlanması adına hukukun kendini askıya alması olarak tanımlar. Onun için önemli olan istisna halini tanımlayan ve uygulayan gücün meşruiyetini nereden aldığıdır. Agamben'in temel derdi krizle veya belirsizlikle kesintiye uğrayan toplumsal işleyişin devamını sağlamaya yönelik yasadışı veya boşluk halinin günümüzde artık sürekli bir hal alarak yasadışılığın ve boşluğun normal bir durum haline gelmiş olmasıdır. Diğer bir ifadeyle istisna halini tanımlayan bir nitelik olarak yasadışılığın, hukuk dışılığın bir yasaya ve hukuka dönüşmüş olmasıdır.

Agamben, I. Dünya Savaşı'ndan bu yana yaşanmakta olan süreci, istisna halinin süreklileşmesi olarak nitelendirir. Ona göre Batı demokrasilerinde parlamentonun gücü açık bir şekilde erozyona uğramış ve parlamentolar yürütmenin çıkardığı kanun hükmünde kararnamelerin onaylandığı yerler haline gelmiştir. Cumhuriyet artık parlamentoya değil yürütme erkine dayanmaktadır. Bu açıdan modern totalitarizm istisna hali aracılığıyla yalnız siyasi hasımlarını değil şu ya da bu nedenden ötürü siyasi sistemle bütünleştirilemeyecekleri belli olan yurttaş kesimlerinin bedenen ortadan kaldırılmasına izin veren yasal bir iç savaş olarak tanımlanabilir. O zamandan bu yana kalıcı bir acil durum halinin iradi olarak oluşturulması çağdaş devletlerin, demokratik denilenler de dahil, temel uygulamalarından biri haline gelmiştir (2006: 10-12).

ABD Başkanı Bush'un 13 Kasım 2001 tarihli askeri buyruğuyla uluslararası tüm hukuk kurallarının rafa kaldırılmasıyla başlayan askeri işgaller ve tutuklamalar, demokrasi düşmanlarını!, bu ABD düşmanları oluyor, dize getirme adına istisna halinin küresel bir siyasal rejime dönüştüğünün somut göstergeleri

olarak okunabilir. Bu yöntemle acil durumun kural haline geldiği ve barış ile savaş arasındaki ayrımın olanaksız olduğu belirsiz bir durum yaratılmaya çalışmıştır. İstisna halinin bir kural haline gelmesi durumunda araç artık işleyemez hale geldiğinden hukuku ve siyasal sistemi ölümcül bir makineye dönüştürmektedir. Agamben'e göre bu ölüm makinesi, I. Dünya Savaşı'ndan başlayarak faşizm ve nasyonal sosyalizm aracılığıyla günümüze kadar aralıksız olarak işlemeye devam etmiş ve halen de etmektedir.

Agamben, istisna halinin ayrı bir hukuk olmadığına altını çizmektedir. "İstisna hali özel bir hukuk değildir (savaş hukuku gibi), hukuk düzeninin kendisinin askıya alınması olarak hukukun eşliğini ya da sınır kavramını belirler" (2006: 12). İstisna hali daha çok yasadışı ile hukuk arasında mutlak bir belirsizlik bölgesidir. Batılı devletlerin hukuk geleneklerinde istisna halini anayasa ya da bir yasa aracılığıyla düzenleyen sistemler ile sorunu açıkça çözümlenmeyi yeğleyen sistemler arasında bir ayrım olduğu görülmektedir. İlk grupta Fransa, bu ülkede modern istisna hali Devrim çağında doğmuştur, ve Almanya; ikincisinde İtalya, İsviçre, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri yer alır. Doktrin de buna bağlı olarak iki yazar grubuna bölünmüştür: İstisna halini anayasada öngörülmesinin uygun olduğunu savunanlar ile tanımı gereği norma sokulamayacak bir şeyin yasa yoluyla düzenlenmesi iddiasını kesin olarak eleştirenler (Agamben, 2006: 18).

Agamben, belli kriz dönemlerinde hükümet veya devlet başkanlarının yetkilerinin genişletilmesini sağlayan yürütmeye yasa hükmünde kararname çıkarma yetkisi veren "tam yetki" durumunun istisna haliyle örtüşmediğini ısrarla vurgular. İstisna hali "diktatörlük modelinde olduğu gibi bir tam yetki hali, bir hukuki doluluk hali olarak değil; bir boşluk hali, hukuki boşluk ve hukukun durdurulması olarak" düşünmektir. İstisna halinin sınırsız bir iktidarın yasanın yerine geçtiği an olarak değil hükmünü yitirmiş bir hukuk düzeninden arda kalan boşlukta siyasi alanın kendini var edışı olarak okunmasında ısrar etmektedir. Agamben'e (2006: 33-34) göre istisna hali daha çok bir boşluk hali, hukuki bir boşluk hali oluşturur. Gücün başlangıçtaki ayrılaşmamışlığı ve bütünlüğü fikri, doğa durumu fikrine benzer şekilde hukuki bir mit olarak görülmelidir. Her durumda istisna hali sorusunu anlamak için onun yerleştirildiği yeri (ya da yersizliği) doğru olarak belirlemek gerekir. İstisna hali hakkındaki ihtilaf, temel olarak istisna haline uygun yer hakkındaki bir tartışma şeklinde kendini göstermektedir.

İstisna hali kuramı oluşturma yönündeki en titiz girişimde bulunanların başında Carl Schmitt gelmektedir. Schmitt, kuramını temel olarak *Diktatörlük* (1921) ve *Siyasal Teoloji* (1922) başlıklı çalışmalarında geliştirmiştir. Her iki kitapta da kuramın ereği, istisna halinin hukuki bağlama yerleştirilmesidir. Diktatörlük, ister temsili diktatörlük olsun ister egemen diktatörlüğü, bir hukuk bağlamına göndermede bulunur. İstisna hali her zaman anarşiden ve kaostan farklı bir şeydir ve hukuki anlamda onda hukuki bir düzen olmasa da gene bir düzen vardır. *Diktatörlük*'te hukuk alanına hukuk dışı bir alanın yerleştirilmesini sağlayan şey,

temsili diktatörlük için hukukun normları ile hukukun gerçekleştirilmesi normları arasındaki ayırım; egemen diktatörlük için ise kurucu erk ile kurulu erk arasındaki ayırımdır. Temsili diktatörlük anayasanın varlığını savunmak amacıyla somut olarak anayasayı askıya aldığı için son tahlilde hukukun uygulanmasına izin veren bir durum yaratma işlevine sahiptir. Temsili diktatörlükte anayasanın uygulanması askıya alınsa da bu onun yürürlükte kalmasını sona erdirmez. Askıya alma/alınma yalnızca somut bir istisna anlamına gelir (Agamben, 2006: 44-45).

Modern anayasal sistemlerin neredeyse diktatörlüğe özgü yasal önlemleri; ister askeri yasa ister kuşatma hali isterse de anayasal acil durum yetkileri söz konusu olsun yetkilerin tek elde toplanması üzerinde denetimler gerçekleştiremezler. Bu kurumlar uygun koşulların belirmesi halinde totaliter sistemlere dönüşebilirler. Agamben, modern istisna halini, diktatörlükle karıştıran veya kimi parlamenter faşist rejimleri bir diktatörlük hali olarak gören siyasal yaklaşımlara da şiddetle karşı çıkar. Modern kamu hukukunda, I. Dünya Savaşı'ndan sonra demokrasilerin krizinden doğmuş totaliter diktatörlükler olarak tanımlama alışkanlığı yaygınlık kazanmıştır. Bu yüzden gerek Hitler'le Mussolini, gerek Franco'yla Stalin ayırım gözetilmeksizin diktatör olarak sunulurlar. Ama teknik açıdan ne Mussolini ne de Hitler diktatör olarak tanımlanabilir. Mussolini, hükümet başkanıydı ve göreve yasal olarak kral tarafından getirilmişti. Hitler Reich şansölyesiydi ve Reich'in meşru cumhurbaşkanı tarafından bu göreve atanmıştı. Agamben'e göre hem faşist rejime hem nazi rejimine karakteristik özelliğini veren şey; bu rejimler yürürlükteki anayasaların varlığını sürdürmelerine izin vermişler, yasal anayasanın yanına keskin bir kavrayışla "ikili devlet" olarak tanımlanmış bir paradigma uyarınca, ikinci bir yapı yerleştirmişlerdir. Çoğunlukla hukuki açıdan resmi yapıya kavuşturulmamış olan bu ikinci yapı, istisna hali sayesinde ötekiyle yan yana var olabilmektedir. Bu bakış açısıyla istisna hali, diktatörlük modeline göre bir tam yetki hali, bir hukuki doluluk hali olarak değil bir boşluk hali, hukuki boşluk ve hukukun durdurulması olarak tanımlanabilir (2006: 60).

Benjamin, Schmitt'in egemenlik doktrinine olan ilgisini skandal olarak değerlendirir. Ona göre mutlak olarak hukukun dışında ve ötesinde olan bu niteliğiyle hukuku kuran şiddet ile hukuku koruyan şiddet arasındaki diyalektiği parçalayabilecek olan bir şiddetin olanaklılığı güvence altına alınmaktadır. Benjamin şiddetin bu öteki görünümüne saf ya da tanrısal ve insani anlamda devrimci adını verir. Hukukun hiçbir durumda katlanamayacağı şey, hukukun uzlaşılması olanaksız bir tehdit olarak algıladığı şey, hukukun dışındaki bir şiddetin varlığıdır. Bunun nedeni ise böyle bir şiddetin amaçlarının hukukla bağdaşmaz olması değil, varlığının hukuk dışı olmasıdır. Benjamin eleştiri üzerinden böyle bir şiddetin gerçekliğini kanıtlamaktadır. Şiddet, saf dolaysız şiddet olarak hukukun ötesinde de bir gerçeklik olarak tanınırsa buna devrimci şiddet denir. İnsanın saf şiddetinin en üstün tezahürü olan bu şiddetin kendine özgü niteliği şudur: O, ne hukuku kurar ne de hukuku korur. O, hukuku tahtından indirerek tarihsel çağı başlatır. İstisna hali, Schmitt'in Benjamin'in saf şiddet fikrini

kavramaya ve yasasızlığı yasanın bünyesine yerleştirmeye çalıştığı uzamdır. Schmitt; saf, mutlak olarak hukuk dışı bir şiddet var olamayacağını belirtir. İstisna halinde şiddet, kendi dışlanması aracılığıyla hukuka katılmıştır. Schmitt'e göre istisna hali bütünüyle yasasız bir insan eylemi şeklindeki kesinlemesine yanıt vermesini sağlayan düzendir (Agamben, 2006: 66-67). Benjamin ise her defasında şiddete saf şiddet olarak hukukun dışında bir varlık vermeye çalışır. Benjamin'in tezi şudur: Mitsel-hukuki şiddet her zaman bir amaca göre bir amaç iken, saf şiddet asla yalnızca bir amaca göre bir araç değildir. Şiddet eleştirisi şiddeti, bir araç olarak peşine düştüğü amaçlara göre değerlendirmez. Şiddetin ölçütünü araçların peşine düştüğü amaçları dikkate almaksızın, araçlar alanının kendisindeki bir ayırma arar (Agamben, 2006: 73-75).

Agamben, yas ile yasasızlık arasında tarih boyunca süregelen bir ilişki olduğuna dikkatimizi çeker. Özellikle imparatorluklar çağında “yaşayan yasa” olarak görülen imparatorun ölümünün yarattığı “kamusal yas” atmosferini yeni imparator tahta geçinceye dek yasasızlığın hüküm sürdüğü bir dönem olarak nitelendirir. Bu kargaşa ortamından yaralanmak isteyen belli güçler, iktidarı ele geçirme veya bazı mülkleri gasp etme savaşına girerek “yaşayan yasa'nın” ölümüyle doğan yasasızlığı bir fırsat olarak değerlendirmeye çalışırlar. Ne zaman aşırı güvensiz ortamı örten meşrulaştırmalar yıkılsa ya da tehdit edilse sürekli yasasızlığın tedhiş olasılığı gündeme gelir. İktidarı sokan veya meşruluk kaynağının altını oyan cenaze törenlerinde “ulusal yasa” eşlik eden bir tür seferberlik ruhu varlığını hissettirir. Siyaset mühendisleri bu törenleri ulusal felaket ya da herkesin bir parçasını oluşturduğu bir toplumsal drama dönüştürme gayreti içine girer. Bu tür törenler ülke çapında bir seferberlik veya teyakuz duygusunu hâkim kılmanın en uygun koşulları olarak değerlendirilir.

Hukukun yasasız şiddetle olan gizli ama zorunlu bağının açığa çıktığı istisna hali, egemenin, hukuku şiddetten arındıracağı yanılısamanın da kırılmaya uğradığını göstermektedir. Egemen gücün büyüünün bozulduğu bu an, çıplak şiddetin tırmanışının habercisi olabileceği gibi siyasi uzamın yeniden kuruluşunu da müjdeleyebilir. Makineyi durdurarak merkezin kurmacasını gözler önüne sermek olanaklıdır. Şiddet ile hukuk, yaşam ile norm arasında tözsel herhangi bir eklemleme yoktur. Bunları her ne pahasına olursa olsun ilişki içinde tutmaya çalışan hareketin yanında, hukukta ve yaşamda tersi yönde hareket ederek her defasında yapay olarak ve şiddet yoluyla birleştirilmiş olanı çözmeye çalışan bir karşı hareket vardır. Diğer bir ifadeyle kültürün gerilim alanında iki karşıt güç sürekli hareket halindedir. Bunlar, kuran ve yerleştiren güç ile etkinliğe son veren ve alaşağı eden güçtür. İstisna hali hem bunların azami gerilim noktası hem kuralla örtüştüğü için onları birbirinden ayırt edilemez hale getirme tehdidinde bulunan şeydir. İstisna hali içinde yaşamak bu iki olanağı da içermektedir. Fakat bu aynı zamanda her iki gücü de ayırarak Batı'yı küresel iç savaşa doğru götüren makinenin işleyişini durmaksızın kesintiye uğratmaya çalışmak anlamına da gelmektedir (Agamben, 2006: 103-104).

İstisna hali mevcut yasaların işleyişini yitirdiği bir anda ortaya çıkması lazım, mevcut yasa toplumun ihtiyaçlarını karşılayamıyorsa ve kamu düzenini tehdit eden bir yapı varsa geçici süreliğine müdahale edilebilir, ama bunun sürekli kural haline getirilmesi durumunda özgürlükler sekteye uğrar. Schmitt'in ifadesiyle söyleyecek olursak egemen, olağanüstü hale karar verendir (2005: 15). Mesela, Paris'te meydana gelen canlı bomba saldırısından sonra Fransa hükümeti altı ay boyunca Paris'te olağanüstü hal ilan etti. Amaç ulusal güvenliği tehdit eden anlayışın bertaraf edilmesi ve insanların özgürce yaşamalarını sağlamak için kamu düzenini yeniden tesis etmektir. Bu gibi riskli durumlarda anayasa kısa süreliğine askıya alınabilse de tehditler ortadan kaldırıldıktan sonra tekrar hukuk kurallarına dönülmelidir.

Türkiye üzerinden bir misal verecek olursak şehit cenazelerinin arttığı dönemlerde cenaze törenlerini kamusal yasa dönüştürülerek iktidarın yoğun tehdit altında olduğu duygusu üzerinden milliyetçiler mobilize edilmeye çalışılır. Terörle mücadelenin yoğunlaştırılarak devam etmesi gerektiğinin sürekli olarak vurgulanması bu mücadelenin sürdürüldüğü mahallerde "olağanüstü hal" uygulamasının psikolojik altyapısını oluşturmaya yönelik bir girişim olarak yorumlanabilir. Bölgede olağanüstü hal uygulamalarının büyük travmalara yol açtığı bilinmektedir. Güvenlik öncelikli politikalar yasakların kapsamını genişlettiğinden daha katımcı, sivil bir toplum için özgürlük alanlarının genişletilmesine imkân sağlayacak politikaların üretilmesi gerekmektedir. Özgür ve ortak yaşam, üstünlerin hukuku değil hukukun üstünlüğünün öncülüğünde kurulabilir.

Kaynakça

Agamben, G. (2006). *İstisna Hali* (K. Atakay, Çev.). İstanbul: Otonom.
Schmitt, C. (2005). *Siyasal İlahiyat* (E. Zeybekoğlu, Çev.). Ankara: Dost.

Hakan KAŞBAŞ

Mardin Artuklu Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi.